

МЕЛІТОПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ БОГДАНА ХМЕЛЬНИЦЬКОГО

Навчально-науковий інститут соціально-педагогічної та мистецької освіти

Кафедра початкової і спеціальної освіти

ДИПЛОМНА РОБОТА

на здобуття ступеня вищої освіти «магістра»

на тему **«РОЗВИТОК УСНОГО МОВЛЕННЯ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ
УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ Й МАТЕМАТИКИ»**

Виконала: здобувач вищої освіти
групи М 222-с денної форми навчання
спеціальність 013 Початкова освіта
Бобохонова Ірина Вікторівна

Керівник: канд. пед. наук, доцент Дубяга С.М.

Рецензент: канд. пед. наук, доцент
Канарова О.В.

Запоріжжя – 2023 року

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ РОЗВИТКУ УСНОГО МОВЛЕННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ	
1.1. Усне мовлення як наукове поняття.....	7
1.2. Проблема формування усного мовлення школярів у методиці навчання мови й математики.....	13
1.3. Психолого-педагогічні особливості розвитку усного мовлення молодших школярів.....	19
1.4. Аналіз програм та підручників з рідної мови й математики для 3 класу в контексті досліджуваної проблеми.....	23
Висновки до розділу 1.....	29
РОЗДІЛ 2. СИСТЕМА РОБОТИ З РОЗВИТКУ УСНОГО МОВЛЕННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ МОВИ Й МАТЕМАТИКИ	
2.1. Стан досліджуваної проблеми у практиці шкільного навчання.....	31
2.2. Завдання й перебіг експериментального навчання.....	39
2.3. Результати експериментально-дослідної роботи.....	48
Висновки до розділу 2	55
ВИСНОВКИ	58
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	60
ДОДАТКИ	

АНОТАЦІЯ

Бобохонової Ірини Вікторівни

Розвиток усного мовлення школярів на уроках української мови й математики

Дипломна робота присвячена розробленню системи роботи з розвитку усного мовлення учнів початкової школи та застосування її на уроках мови й математики. Мовленнєвий розвиток є однією з найважливіших складових формування дитячої особистості, готовності її до навчання у школі, адже мова є не лише предметом вивчення, а й інструментом пізнання, засобом інтелектуального розвитку школярів.

У роботі розглядаються теоретичні основи дослідження розвитку усного мовлення молодших школярів, охарактеризовано систему роботи з розвитку мовлення молодших школярів на уроках української мови й математики, обґрунтовується необхідність різнобічного особистісного і мовленнєвого розвитку учнів, розглядається важливість системного вивчення мови, аналізується стан досліджуваної проблеми у практиці шкільного навчання, доведено необхідність активізації мовленнєвої діяльності молодших школярів, що сприяє підвищенню їх соціальної активності.

У кваліфікаційній роботі передбачалося розв'язання таких основних завдань дослідження: розкрити сутність поняття «усне мовлення», вивчити психолого-педагогічні особливості розвитку мовлення молодших школярів, проаналізувати чинні програми й підручники з математики та української мови для учнів 3 класу в аспекті досліджуваної проблеми й виявити можливості змісту початкової мовної та математичної освітньої галузей для розвитку навичок усного мовлення учнів, виявити рівень сформованості усного мовлення школярів, розробити систему з розвитку усного мовлення на уроках мови та математики і експериментально перевірити її.

Загальні висновки роботи підтверджують припущення, що рівень сформованості навичок усного мовлення учнів на уроках підвищиться, якщо систематично і цілеспрямовано організовувати роботу з навчання усного мовлення на уроках мови й математики, застосувати систему вправ і завдань, які допоможуть активізувати мовленнєву діяльність учнів, забезпечити єдність роботи над усним мовленням на уроках мови і математики на основі міжпредметних зв'язків.

Практична значущість дослідження полягає у тому, що його матеріали та рекомендації можуть бути використані вчителями початкових класів на уроках української мови й математики.

Ключові слова: розвиток мовлення, мовленнєва активність, мовні навички, усне мовлення, математичне мовлення.

SUMMARY

Bobokhonova Iryna Viktorivna

Development of pupils' oral speech in Ukrainian language and mathematics lessons

Purpose – to develop, substantiate and experimentally test the system of work on the development of pupils' oral speech in language and mathematics lessons.

The object of the study is the process of developing students' oral communication in Ukrainian language and mathematics lessons.

The subject of the study is the system of work on the development of oral speech of 3rd grade pupils in language and mathematics lessons.

The thesis is devoted to the development of a system of work on the development of primary school students' oral speech and its application in language and mathematics lessons. Speech development is one of the most important components of the formation of a child's personality, its readiness for school, because language is not only a subject of study, but also a tool of cognition, a means of intellectual development of schoolchildren.

The thesis examines the theoretical foundations of the study of the development of oral speech of junior schoolchildren, describes the system of work on the development of speech of junior schoolchildren in the lessons of the Ukrainian language and mathematics, substantiates the need for comprehensive personal and speech development of students, considers the importance of systematic language learning, analyzes the state of the problem under study in the practice of school education, proves the need to intensify the speech activity of junior schoolchildren, which contributes to the increase of their social activity.

The qualification work was supposed to solve the following main objectives of the study: to reveal the essence of the concept of "oral speech", to study the psychological and pedagogical features of the development of primary schoolchildren's speech, to analyze existing programs and textbooks in mathematics and Ukrainian language for 3rd grade students in terms of the problem under study and to identify the possibilities of the content of primary language and mathematics education for the development of students' oral skills, to identify the level of formation of students' oral speech, to develop a system for the development of oral speech in language and mathematics lessons and experimentally test it.

The general conclusions of the study confirm the assumption that the level of pupils' oral communication skills will increase if the work on teaching oral communication in language and mathematics lessons is systematically and purposefully organized, a system of exercises and tasks is applied that will help to activate pupils' speech activity, and the unity of work on oral communication in language and mathematics lessons is ensured on the basis of interdisciplinary connections.

The practical significance of the study lies in the fact that its materials and recommendations can be used by primary school teachers in Ukrainian language and mathematics lessons.

Key words: speech development, speech activity, language skills, oral speech, mathematical speech.

РЕФЕРАТ

Тема дипломної роботи «**Розвиток усного мовлення школярів на уроках української мови й математики**»

Здобувач вищої освіти **Бобохонова Ірина Вікторівна**

Науковий керівник: кандидат педагогічних наук, доцент **Дубяга Світлана Миколаївна**.

Актуальність дослідження. Розвиток усного мовлення школярів – важлива проблема початкової освіти. З приходом дитини до школи функції мовлення розширюються. Воно стає засобом засвоєння і передачі знань, формування особистості, самоствердження її в соціумі. Тому набутих у дошкільному віці мовленнєвих умінь уже недостатньо для відображення нових понять, думок, почуттів, які з'являються в дитини з перших днів навчання в школі. Насамперед це стосується словникового запасу. Крім того, у школі виникає необхідність давати розгорнуті відповіді, зв'язно висловлюватись перед учителем, класом, чого раніше не доводилось робити. Зазначені вміння стають для школяра життєво необхідними, їх формування є основною метою початкового курсу української мови.

Молодший шкільний вік – це період активного пізнання дитиною оточуючого життя, його законів та вимог. Це період, в який закладаються комунікативні вміння і навички, формується ціннісне ставлення до спілкування, яке забезпечує реалізацію функцій навчання, виховання й розвитку індивіда.

Найбільша проблема учнів початкових класів – словникова бідність, невміння віднайти відповідні мовні засоби, щоб точно висловити думку. Також тривожить і те, що учні не володіють рідною мовою, користуючись у повсякденні «суржигом». Все це призводить до інтелектуальної убогості школярів.

Мета роботи – розробити, обґрунтувати й експериментально перевірити систему роботи з розвитку усного мовлення учнів початкових класів на уроках мови й математики.

Об'єктом дослідження в даній роботі є процес розвитку усного мовлення на уроках української мови і математики.

Предмет дослідження – система роботи з розвитку усного мовлення учнів 3 класу на уроках мови й математики.

Слід звернути увагу на те, що рівень сформованості навичок усного мовлення учнів на уроках підвищиться, якщо систематично і цілеспрямовано організовувати роботу з навчання усного мовлення на уроках мови й математики, застосувати систему вправ і завдань, які допоможуть активізувати мовленнєву діяльність учнів, забезпечити єдність роботи над усним мовленням на уроках мови і математики на основі міжпредметних зв'язків.

Структура кваліфікаційної роботи зумовлена логікою дослідження і складається з реферату, вступу, двох розділів, загальних висновків, списку використаних джерел та додатків.

У І розділі розглянуто теоретичні основи дослідження розвитку усного мовлення молодших школярів.

Мовлення, як і мова, являє собою складне явище. І хоча діти, які вступають до школи, певною мірою володіють українською мовою в межах близької їм тематики, мовлення їх недосконале. Вони володіють переважно розмовно-побутовим, діалогічним мовленням, вимовою людей свого найближчого оточення, але не володіють нормами літературної вимови, неправильно наголошують слова, їх мовлення потерпає від невміння давати повну розгорнуту відповідь на поставлене питання.

Існує декілька визначень поняття «усне мовлення», кожне з яких зумовлене тим, що покладено в основу даного поняття. Так одні вчені в його основу покладають спосіб передачі інформації, тоді усне мовлення – це форма мовлення, за якої мовленнєва інформація передається за допомогою звуків, інші – спосіб сприйняття інформації, і тоді усне мовлення – це мовлення, яке сприймається на слух.

Проблема розвитку усного мовлення школярів хвилювала і нині хвилює багатьох науковців. Її досліджували О.Беляєв, Т.Ладиженська, І.Синиця, М.Стельмахович, М.Марун та інші. Ця проблема останнім часом знаходиться у центрі досліджень багатьох вітчизняних методистів, зокрема С.Карамана, М.Пентиліюк, В.Мельничайка.

Проте актуальним до цього часу залишається питання мовного змісту роботи з формування в молодших учнів навичок і вмінь міркувати. На недостатність врахування функціонального підходу в процесі досконалого оволодіння мовою звертав увагу М.С.Вашуленко, підкреслюючи, що «...довгий час слабкою стороною традиційної системи навчання мови була відсутність функціональної спрямованості навчання, слабка опора на текст»

Для того, щоб методично правильно керувати процесом розвитку мовлення учнів, потрібно звернутися до психологічних особливостей розвитку усного мовлення молодших школярів. Психологія розглядає мовлення як процес створення та сприймання мовленнєвих висловлювань, як шлях розвитку пізнавальних процесів та як необхідну умову і впливовий чинник психічного розвитку дитини.

Проблема розвитку зв'язного мовлення не є новою в науковій проблематиці. Її досліджували класики наукової думки і сучасні науковці в різних аспектах. Вагомі аргументи можна знайти у працях відомих педагогів, філософів, сучасних учених – С.Рубінштейна, В.Захарченко, Н.Гавриш, Л.Фесенко, Н.Кузіної.

Справжнім шанувальником і захисником рідного слова був В.Сухомлинський. У своїй педагогічній діяльності він творчо використав мудрі поради Я.Коменського, К.Ушинського та інших педагогів, які підкреслювали провідну силу слова у навчанні і вихованні дитини.

Психологи наголошують на тому, щоб учителі спонукали (а не змушували) учнів до роботи, зацікавлюючи їх активною діяльністю. Ці думки співзвучні зі

словами К.Ушинського: «Навчання, позбавлене всякої цікавості і взяте тільки силою примусу..., вбиває в учнях охоту вчитися, без якої він далеко не піде»

У зв'язку з цим вчитель має дуже уважно ставитись до свого мовлення. Слід говорити просто, зрозуміло й чітко, не поспішаючи, бути толерантним і стриманим.

І найважливіше: якщо вчитель любить своїх вихованців і добре знає предмет, тоді в його мовленні самі собою з'являються доброзичливість та емоційність, які завжди привертають увагу учнів та сприяють засвоєнню й запам'ятовуванню матеріалу.

Аналізуючи підручник з української мови та читання за темою кваліфікаційної роботи, можна зазначити, що кожна третя вправа націлена на розвиток усного зв'язного мовлення. Це завдання такого типу: досліди, розкажи про охорону природи, які картини ти уявляв, читаючи вірш, спробуй скласти загадку, на побудову діалогів, хвилинки спілкування, продовж розповідь та багато інших.

Одне з основних завдань вивчення математики, визначених у Державному стандарті початкової загальної освіти є формування початкових умінь доказово міркувати і пояснювати свої дії та розвиток відповідних мовленнєвих умінь, пов'язаних з використанням математичних термінів та символів.

Аналізуючи підручник з математики для 3 класу, можна назвати такі завдання для розвитку усного математичного мовлення: назви числа, склади задачу і розв'яжи її, склади обернену задачу, поясни розв'язання, розглянь записи і поясни, що ти бачиш на картинах, на які фігури схожі предмети...

У підручнику з математики конкретно відведених завдань для розвитку усного зв'язного мовлення не так багато, але вчитель при підготовці до уроку сам повинен визначати види роботи на уроці (кожна задача, розв'язана на уроці, спочатку аналізується усно, а потім записується її розв'язання).

У II розділі було проаналізовано систему роботи з розвитку усного мовлення молодших школярів на уроках мови й математики.

Розвиток мовлення дитини – не стихійний процес. Він потребує постійного педагогічного управління. Щоб керувати мовленнєвим розвитком школярів, учитель повинен чітко усвідомити свої завдання в цьому процесі. Вони полягають у тому, щоб:

а) створити зручне мовленнєве середовище для учнів: сприймання мовлення дорослих, читання книг, відвідування театрів, перегляд фільмів тощо;

б) організувати мовленнєву практику для школярів, тобто створювати на уроці і в позаурочній діяльності мовленнєві ситуації, які визначають мотивацію власного мовлення учнів, розвивають їхні інтереси, потреби і можливості самостійного мовлення;

в) забезпечити правильне засвоєння учнями достатнього лексичного запасу, граматичних форм, синтаксичних конструкцій, лексико-логічних зв'язків; активізувати вживання слів, утворення форм, побудову конструкцій; забезпечити формування конкретних мовленнєвих умінь;

г) проводити систематичну роботу з розвитку мовлення на різних рівнях, пов'язуючи її з матеріалом, що вивчається на уроках мови, читання, математики;

г) створити в класі атмосферу прагнення до високої культури мовлення.

Працюючи над проблемою активізації мовленнєвої діяльності молодших школярів, вчителю слід пам'ятати, що процес складний, тривалий і творчий. Він неможливий без емоцій, захоплення і самовідданої праці.

Для того, щоб розробити експериментально-дослідну методику розвитку усного мовлення третьокласників у процесі навчання української мови та математики, визначити показники ефективності цієї роботи, було проведено констатувальний експеримент, мета якого – виявити рівень теоретичних знань та рівень сформованості у дітей мовленнєво-комунікативних умінь, а також з'ясувати стан роботи з розвитку усного мовлення школярів у сучасній школі.

Експериментом було охоплено учнів 3-Б класу, який був експериментальним, та учнів 3-А класу, який був контрольним.

Дослідження проводилося за спеціальною програмою, яка передбачає опитування третьокласників методом анкет у присутності інтерв'юера, анкетування вчителів, а також спостереження за навчально-виховним процесом та констатувальний зріз.

Анкетування засвідчило, що приблизно 65% учнів мають достатній рівень знань про усне мовлення, зв'язний текст. Решта ж учнів або мають часткові знання, або взагалі не можуть дати відповідь.

Аналіз усних висловлювань третьокласників на уроках української мови показав, що не всі учні можуть давати повну, змістовну відповідь на поставлене питання; викладати матеріал логічно, послідовно; виразно відображати основну думку висловлювання, диференціюючи матеріал на головний і другорядний. Крім того, мовлення учнів засмічене словами-паразитами, русизмами, що є наслідком інтерферентних явищ. Все це дає підстави стверджувати про недостатній рівень сформованості усного мовлення третьокласників.

Для того, щоб з'ясувати рівень сформованості мовленнєвих умінь та навичок учнів 3 класів, було проведено діагностувальні зрізи, що передбачали виконання різноманітних завдань, спрямованих на розвиток усного мовлення школярів.

Отримані дані у відсотках за визначеними критеріями сформованості мовленнєвих умінь та навичок усного мовлення наведено у таблиці.

У процесі проведення експерименту був здійснений підбір завдань з підручників з математики та української мови для 3-го класу відповідно до основних напрямків з розвитку усного мовлення і проводилася робота систематично і планомірно у відповідності з тим, як це описано у розділі 2. Завдання, запропоновані молодшим школярам, різноманітні, оригінальні, складені з урахуванням можливостей та інтересів дітей. Вони допомогли молодшим школярам на належному рівні оволодіти мовними знаннями, практичними вміннями і навичками, які стануть запорукою успіхів дитини.

Зважаючи на зібрані дані спостережень, визначається наявний рівень сформованості усного мовлення у респондентів на уроках мови та математики. Це і було основне завдання констатувального експерименту.

У результаті контрольного опитування було виявлено приріст рівня сформованості навичок мовлення у експериментальній групі, що свідчить про результативність впровадження описаної системи роботи з формування навичок усного мовлення молодших школярів на уроках української мови та математики.

Порівняльна діаграма показує наявність позитивних змін у динаміці формування навичок усного мовлення молодших школярів експериментальної групи.

З метою визначення динамік процесу розвитку усного мовлення третьокласників, які пройшли всі етапи формувального експерименту, було проведено математичну обробку результатів констатувального і контрольного зрізів методом порівняльного аналізу. Виявилось, що рівень сформованості усного мовлення учнів 3-Б класу у процесі експериментального навчання підвищився в середньому на 10%: відносна кількість третьокласників з високим показником розвитку усного мовлення на кінець дослідного навчання збільшилася на 5%, з достатнім – на 4,5%, з середнім – зменшилася на 5%, з низьким – на 4,5%.

Отже, одержані показники дають підстави для оптимістичних прогнозів щодо ефективності впровадження розробленої методичної програми розвитку усного мовлення третьокласників у процесі навчання української мови. Доцільність запропонованої методики підтверджується результатами контрольного експерименту, які свідчать, що учні експериментального класу, порівняно з учнями контрольного, за час дослідного навчання, відведений чинною програмою, набули кращих знань, умінь та навичок усного мовлення.

Описані в роботі аспекти мовленнєвого розвитку учнів на уроках математики та мови не розкривають у повній мірі цю проблему, але надають основні напрямки у роботі вчителя, вказують на конкретні методичні рекомендації з огляду завдань розвитку мовлення учнів.

Для реалізації цих завдань у роботі вчителя повинна бути визначена система. Тільки тоді вдасться сформувати в молодших школярів відповідні мовленнєві вміння і навички. У роботі доведено необхідність активізації мовленнєвої діяльності молодших школярів, що сприяє підвищенню їх соціальної активності.

Таким чином, враховуючи вищесказане, можна стверджувати, що на сучасному етапі головним завданням навчання мови є вироблення у школярів умінь і навичок комунікативно виправдано користуватися засобами мови в різних життєвих ситуаціях. Для реалізації цього завдання доцільно використовувати сучасні технології проведення уроків, сучасні методи, прийоми, системи вправ, спрямовані на розвиток усного мовлення школярів.

Дипломна робота виконувалась з вересня 2022 року до грудня 2023 року.

Ім'я користувача:
Анастасія Сухомлінова

ID перевірки:
1016047636

Дата перевірки:
07.12.2023 19:12:40 EET

Тип перевірки:
Doc vs Internet + Library

Дата звіту:
07.12.2023 19:22:25 EET

ID користувача:
100012861

Назва документа: Бобохонова

Кількість сторінок: 52 Кількість слів: 11596 Кількість символів: 87232 Розмір файлу: 301.50 KB ID файлу: 1015747190

28.4% Схожість

Найбільша схожість: 4.49% з Інтернет-джерелом (<https://f4217a90b4.cbaul-cdnwnd.com/e4f9f6f6fc76b2981e482b6a7155e>)

28.3% Джерела з Інтернету 983 Сторінка 54

1.03% Джерела з Бібліотеки 2 Сторінка 60

0% Цитат

Вилучення цитат вимкнене

Вилучення списку бібліографічних посилань вимкнене

0% Вилучень

Немає вилучених джерел